

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛІСТИКИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ У “МАЛІЙ” ПРОЗІ ІВАНА ЧЕНДЕЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28.

УДК 821.161.2-32.09«18-19»:821.161.2-32«Чендей»

Лях Т. Традиції української новелістики кінця ХІХ — початку ХХ століть у “малій” прозі Івана Чендея; 16 стор.; кількість бібліографічних джерел – 25; мова – українська.

Анотація. У статті досліджено традиції української новелістики кінця ХІХ — початку ХХ століть у “малій” прозі І. Чендея. Особливості новелістики автора проаналізовано в межах екзистенційних орієнтацій української літератури кінця ХІХ — початку ХХ століть шляхом аналізу екзистенційних модусів надії, життєвого вибору, пам’яті, відповідальності тощо.

Ключові слова: традиція, новела, образ, символ, хронотоп, екзистенціалізм, буття.

Художній світ Івана Чендея — складне й багатогранне естетичне явище. “Мала” проза письменника відзначається багатопроblemністю, жанрово-стильовою самобутністю, глибиною психологізму, ліризмом. Становленню Чендея-новеліста сприяло осмислення творів українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ століть І. Франка, В. Стефаника, Марка Черемшини, О. Кобилянської, М. Коцюбинського.

Питання традиції і новаторства прози І. Чендея, впливу на його творчість класичної української літератури ще й досі залишається відкритим. Поодинокі спроби дослідження питання традиції української новелістики кінця ХІХ – початку ХХ століть у “малій” прозі письменника зустрічаємо в розвідках І. Вишневецького, В. Попа, Г. Сивоконя, М. Жулинського, М. Хорошкова та ін. На думку І. Вишневецького, “своєю поетичністю твори Чендея інколи нагадують Стефаникові мініатюри. Створенню поетичної атмосфери в його новелах сприяє вибір персонажів, піднесеність стилю, ліризм пейзажу” [5, с. 195]. В. Поп відзначав традицію М. Коцюбинського, яка, за словами дослідника, вчувається в “ліричному стилі І. Чендея, психологічній тонкості деталі і студіюванні душі людини, емоційності малюнку” [12, с. 69]. Г. Сивокінь справедливо зазначає, що традиції класичної літератури виразно проглядають в ідейних та власне художніх домінантах творів І. Чендея: “Якщо говорити про ідеї, то наскрізним мотивом їх можна назвати почуття й аж болісне обстоювання справедливості як першої норми людського співжиття, норми, яка, на жаль, часто порушується сильними світу цього. Тут у Чендея знаходимо прямі перегуки з І. Франком чи В. Стефаніком”. Цією “народницькою” традицією української класики “заступництва за покривдженого, обстоювання справедливості”, на думку дослідника, позначена практично вся творчість І. Чендея, “це становить складову її історичності та національної специфіки” [13, с. 58].

Результатом засвоєння художнього досвіду попередників став, на думку М. Хорошкова, своєрідний “культурний діалог” між “малою” прозою досліджуваного автора та визначними здобутками вітчизняного письменства: “поетика ранньої прози І.Чендея зазнає виразних впливів естетики

імпресіонізму (зокрема, творів М.Коцюбинського), що позначився на способах моделювання зорових і звукових образів, їх динамічності, мінливості, контрастності й емоційної навантаженості (“Чайки летять на Схід”, “Тестамент”, “Василько”, “Льодові квіти”)” [20, с. 6]. Дослідник акцентує на ідейно-тематичній спорідненості “малої” прози І. Чендея з творами В. Стефаника, Марка Черемшини, інших письменників рубежа ХІХ – ХХ століть [20, с. 7].

Як бачимо, дослідників цікавить питання впливу на творчість І. Чендея класичної української літератури насамперед у плані поетики. Детальнішого аналізу потребує ідейно-тематичний аспект питання традиції української новелістики рубежу минулих століть в “малій” прозі автора, зокрема питання буття людини, суголосні екзистенційним модусам, що стали базовими у осмисленні людського буття українськими новелістами кінця ХІХ — початку ХХ століть.

Літературні аналогії й паралелі вияскравлюють, на наш погляд, соціально-психологічну типовість життєвих реалій і характерів, що перебували в епіцентрі уваги художників слова різних поколінь. І. Чендей, як і його попередники, переважно відтворював соціальну сферу життя земляків (книжки “Вітер з полонин” (1958), “Задушна субота” (1960), “Терен цвіте” (1967) та ін.).

Відображення життєвих реалій письменниками як кінця ХІХ – початку ХХ століть, так і авторами-шістдесятниками актуалізувало ідеї та проблеми, пов’язані з екзистенційною філософією. У поле зору митців потрапляє людина, ключовими модусами буття якої є смерть, самотність, страждання, покута. Акцентування на духовному світі людини, внутрішніх емоціях, підсвідомому сприяло тому, що поширеним жанром в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століть стає новела – “найбільш універсальний і свобідний рід літератури, найвідповідніший нашому нервовому часові” [17, с. 524]. Відтворенню психології людини, передачі переживань та настроїв персонажа якнайкраще сприяли жанри “малої” прози і в творчому доробку І. Чендея. М. Жулинський жанр новели і оповідання вважає “чи не найкращим засобом вираження його художньої індивідуальності, найглибших і емоційно найчутливіших відтінків художньої

думки” [9, с. 47]. Та й сам письменник зізнався: “Я люблю новелу. Завжди любив. Новела – велика школа, вчить ощадливості, уваги до слова. Важливо почути слово і так його припасувати, аби воно не випирало з образного ряду, творило плавний... нечутний плін оповіді, вершило стиль” [7, с. 4].

У своїй “малій” прозі І. Чендей зосереджує увагу навколо екзистенційних проблем самотності й відчуженості, сенсу життя, смерті, страждання і т. д.

Самотність – одна з одвічних проблем людської екзистенції, тому вона актуальна для будь-якої епохи. Філософи, прагнучи збагнути причини трагічної невлаштованості людського життя, назвали категорію самотності однією з найважливіших. Дослідник Н. Хамітов поділяє самотність на “зовнішню” і “внутрішню”: “зовнішня самотність передусім є результатом випадку-катастрофи, що фізично відокремлює людину від інших людей, викидаючи за межі соціуму”; “внутрішня” самотність – “результат суперечності людини з собою” [19, с. 19]; “з одного боку вона свідчить про глибинні еволюційні зміни у надрах особистості, а з іншого — виражає неможливість розв’язання суперечності між різними вимірами особистості” [19, с. 20].

Екзистенційна проблема самотності в кожному літературному епоху набувала нового сенсу. Так, самотність людини доби романтизму постає такою, яка заводить особистість у безвихідь, і тому є більш глибокою та трагічною. Натомість у літературі рубежу минулих століть “самотність ніби реабілітується – їй надано не тільки негативних характеристик, але й значення надзвичайно потрібного феномену людського існування” [6, с. 19–20].

Екзистенціальна самотність людини, проблему батьків і дітей на тлі традиційної теми землі І. Чендей освітлює у новелі “Тестамент”. Стара Семениха на схилі літ виявилася зайвою у власному домі. Доживаючи свої останні дні навіть не в домі, а на подвір’ї, вона не може допроситися від невістки “кухлик молочка”, і його крадькома приносить найменша онука. Син з невісткою вимагають від Семенихи скласти “тестамент” на їхню користь. Отож тема землі у творі набуває традиційного морально-етичного аспекту. Заради володіння усією спадщиною син не бере до уваги останнє бажання матері розділити своє майно порівну між братом і сестрою, і змучену хворобою стару несе до нотаря, щоб здійснити свій задум. Після повернення додому стара померла, син залишився господарем, однак не отримав найголовнішого – материнського благословення: “повисла голова старої, немов Семениха відвернула від сина” [21, с. 38].

Типологічно споріднені з оповіданням І. Чендея “Тестамент” новели В. Стефаніка (“Діти” (1897), “Сама-саміська” (1897), “Ангел” (1898), “Святий вечір” (1899)), Марка Черемшини (“Дід”, “Бабин хід”, “Грушка”), М. Яцкова (“Тихий світ” (1908)), М. Коцюбинського (“Що записано в книгу життя” (1911)), І. Синока (“Баба” (1899)). Персонажі цих творів на схилі літ також опинилися в екзистенційній ситуації самотності, вони страждають від неповаги своїх дітей, рідних, знайомих.

Так, у новелі Черемшини “Дід” рідні діти виганяють батька з власної хати. Самотність Чюрея спочатку є “зовнішньою”. Її причиною стала сварка з дітьми, вигнання його з власної хати, а отже – й вихід із соціуму, адже дім визначає буття людини не лише у фізичному просторі, а й у соціальному. “Зовнішня” самотність персонажа переростає у “внутрішню”. Саме відчуття самотності спонукає діда накласти на себе руки. До новели І. Чендея “Син” близький за змістом образок “Бабин хід”. Як і Семениха, баба терпить зневагу від своїх дітей (“*мні тепер мій син збиткує*” [24, с. 62]), однак вона, навпаки, здійснює своєрідну помсту дітям, позбавивши їх спадку. Ходив до “нотаря” персонаж новели В. Стефаніка “Діти” з проханням присуду, де в хаті має бути місце старим. Та діти не виконують приписів закону, не дотримуються морально-етичних норм: “*коби нотар десь вечером подививси до хати. Син на постелі, невістка на печі, а я з старов на землі, на солімці валєємоси*” [15, с. 89]. Із хати, яку передав синові і де тепер “*суперечка, нелад, що навіть сверцок не має спокійного кутика*”, прагне перейти в “*тихий світ*” персонаж М. Яцкова. “*Тихий світ* вислухав ту молитву і на другий вечір покликав мужика до себе” [25, с. 201]. Героїня образка І. Синока “Баба” на схилі літ заважає своїм дітям і тому йде від них виховувати чужих. Син відвозить стару матір помирати у зимовий ліс у новелі М. Коцюбинського “Що записано у книгу життя”.

Важливу роль у новелі І. Чендея “Тестамент” відіграють часові координати: “*У вишній багрянцем широкі полії сорочці по узгір’ях ступав жовтень. Зривав листя з дерев і стелив багатобарвну ковдру на стежці і полях*” [21, с. 32]. Осіння пора в природі суголосна осінній порі життя людини. За словами І. Вишневецького, “осінній пейзаж, яким відкривається новела “Тестамент”, не тільки створює фон, а й надає певний мінорний тон усій розповіді про страшну “владу землі” [4, с. 98]. На нашу думку, пейзаж виконує не лише настроєву функцію, а й психологічну. Він посилює самотність героїні, змушує її замислитися над смертю: “*Між гілками яблуні Семениха знаходила клаттик синього неба, і її нехитра уява малювала картину: дерев’яніють руки і ноги, останній раз зітхає і заплює очі. Душа легко покидає змучене хворобою тіло і поміж гілок у супроводі ангелів піднімається на небо...*” [21, с. 32].

У філософії екзистенціалізму “в якості істинного буття, початкового буття виокремлюється саме переживання, тобто — переживання людиною свого “буття-в-світі” [10]. Новелісти кінця XIX – початку XX століть В. Стефанік, Марко Черемшина, М. Коцюбинський, Б. Лепкий та ін. через осмислення свого “буття-в-світі” намагалися подолати кризові моменти як особистого життя, так і життя суспільства. І. Чендей осмислює екзистенційні питання, зокрема одну із головних у філософії екзистенціалізму проблему пошуку сенсу буття в новелі “Син”, яку П. Лінтур назвав “свідченням творчої еволюції Івана Чендея” [11, с. 77].

Відтворюючи переживання головного персонажа оповідання Данила Катрича, письменник

передає відчуття свого “буття-в-світі”. Вважаємо, така позиція І. Чендея споріднює його твір із новелою Марка Черемшини “Карби”, у якій свої власні переживання письменник проектує на головного персонажа Петрика. У Марка Черемшини події, відображені в новелі (перебування в діда, слухання змалку народних пісень та казок, від’їзд на навчання в місто, смерть бабусі), відповідають фактам із життя письменника. Твір Чендея також має автобіографічну основу. Зазначимо, що автобіографізм виступає однією з домінант усієї прозової спадщини митця. Спогади персонажа про ключові моменти свого життя творять насамперед внутрішній сюжет, акумулюють певні переживання та емоції, які безпосередньо впливають на його життєвий вибір.

У новелі “Син” І. Чендей звертається до художніх прийомів, які активно впроваджувалися письменниками зламу минулих століть: драматизація (дія твору відбувається протягом однієї ночі в одному місці), психологізм, внутрішній сюжет, прийом ретроспекції, асоціативне мислення, автобіографізм, суб’єктивізація та ліризація оповіді. Розкриттю внутрішнього стану, репрезентації “Я” персонажа сприяє першоособова нарація. Завдяки такому психологічному інструментарію авторові вдається глибше розкрити екзистенційні модули буття Данила.

Проблему пошуку людиною сенсу буття І. Чендей осмислює крізь призму усвідомлення персонажем зв’язку зі своєю малою батьківщиною, рідною домівкою, апелюючи цим до традиції української новелістики кінця XIX — початку XX століть. У творча О. Кобилянської, Марка Черемшини, В. Стефаніка взаємини людини із землею радше спиралися на розуміння землі як філософської категорії, а не тільки конкретного клаптя ґрунту як джерела життя. Таким сенсом наповнює рідний край І. Чендей: “...ніде місяць не світив так, зорі не миготіли так, як над Забережею, над тою правдавньою Забережею, що тулилася розкиданими хатками в долині Тересви і вслухалася в гомін річки бозна-скільки років, жила неповторним життям” [21, с. 11]. Ідея рідної землі Чендея суголосна думці Марка Черемшини, котрий свого часу сказав про свою рідну Гуцулію: “...таки нема понад сей край красний, та запашиий, та веселий” [24, с. 95]. З малої батьківщини у Чендея починається усвідомлення людиною своєї приналежності до держави: “любов до всієї батьківщини, якою великою батьківщина не була б, куди не сягала б своїми морями та океанами, починається з рідного попелища, з рідної оселі [...] з перших доріжок, ланів і нив, гір і полонин...” [21, с. 11].

Саме під час перебування у власній оселі можливий екзистенційний досвід долучення до витоків цілісного світу. Тому шлях персонажів Черемшини та Чендея до усвідомлення свого кореня насамперед починається з поверненням додому після певних поневірянь за межами рідного простору. Формування життєвих орієнтирів героїв нагадує проходження ними психологічної ініціації, у про-

цесі якої людина відкриває в собі можливість руху в напрямку до свідомості.

Персонаж Марка Черемшини опиняється в екзистенційній ситуації самотності, туги, страждання, коли “...дидя забрав сина від баби і передав у чужі руки, у місто до школи”. У цей момент у душі героя відбувається екзистенційний злам: “Як би на тому місці велика, кривава рана лишилася і переділювала одно життя і одно тіло на дві нерівні часті” [24, с. 27]. Вихід за межі рідного простору відповідає ініціальному випробуванню — перебуванню в “чужому” просторі та пошукові шляхів повернення. В рідному селі герой Марка Черемшини зробив свій вибір, проголосивши, що людські кривди, які стали карбами на його серці, “ніколи не загояться і не заростуть панським салом” [24, с. 30].

І. Чендей осмислює буття Данила на тлі процесів XX століття, коли в добу інтенсивної урбанізації людина втрачала зв’язок з рідною домівкою. Тому якщо герої Черемшини чи Стефаніка завжди матимуть відчуття приналежності до своєї землі, дому, то в бутті Данила наявний екзистенціаль відчуження. Він знає, що “рідний дім один... Двох рідних домів не буває. Як не буває і двох рідних осель, як не буває двох батьківщин” [21, с. 10], і водночас він усвідомлює, що “ця хата для мене є хоч рідною, але вже чужою” [21, с. 20]. Тут автор порушує екзистенційну проблему первісної цілісності особистості, коли людина, відчуваючи зв’язок з рідним домом, перебуває в гармонії зі світом, що її оточує. Однак віднайти втрачену гармонію в сучасному буремному світі неможливо. У цьому й полягає трагізм буття персонажів Чендея.

Повернення Данила до старого батька нагадує біблійний мотив повернення блудного сина після життєвих поневірянь. Саме в рідному домі розпочинається духовне прозріння Сина: “він відчував рідний дім кожною клітиною свого ества, знову й знову проникався рідним попелищем, в ньому виростало велике, радісне, невідоме досі чуття” [21, с. 10]. Дім допомагає персонажеві досягнути своє екзистенційне існування ще й тому, що в ньому він опиняється наодинці з собою, адже “прорив до екзистенційного існування виконується лише в самотності окремої душі. При цьому ніяке співтовариство не може їй посприяти — воно може лише перешкоджати прийняттю на себе тягара екзистенційного існування” [3, с. 69].

Кожна річ у рідній хаті викликає у Данила асоціації, спогади про своє минуле, рідних йому людей. Спогади творять особливу часову площину новели. За слухним спостереженням Е. Балли, “час у творі то ущільнюється, [...] то розтягується. У поезії психологізму особливо важливу роль відіграє саме уповільнення часу, коли наратор намагається достеменно, детально відтворити “внутрішнє буття” людини чи події, що мають на нього неабиякий вплив” [2, с. 26-27].

Прийом ретроспекції, на наш погляд, актуалізує екзистенціаль пам’яті, який “[...] у своєму екзистенційному значенні пов’язує свідомість і час, минуле й майбутнє і створює можливість нова-

ції, винаходу, оновлення, що й становить “Я” [23, с. 423]. Саме спогади допомагають Данилові зрозуміти сенс свого буття й кожної людини зокрема: *“А що вчинив я для того, аби приносити людям тільки добро?”* [21, с. 19].

Данило Катрич відчуває внутрішній неспокій від усвідомлення своєї вини перед батьком (*“як мало тепла я віддав йому”* [21, с. 22]). Поступово почуття вини викликає в персонажа докори сумління: *“Певно, вперше в житті він, інженер з освітою, з посадою, що має тепле сімейне кубельце (так-так, саме кубельце), позаздрив тому простому селянину, життя якого, здається, було за плечима, який мав ніч спокійну, якого не шарпали думи, не гризли докір і сумління”* [21, с. 22].

Образ старого Катрича стає моральним орієнтиром для Данила. Хоч старий перебуває в “зовнішній” самотності, проте відчуває внутрішній спокій за те, що прожив своє життя гідно, по совісті: *“В моєму серці нині стільки добра, стільки добра!.. Думаю не раз так: стачило б того добра для всіх людей світу”* [21, с. 14]. Син хоч і не перебуває у “зовнішній” самотності (вдома його чекає гарна дружина, затишок), однак не може подолати самотності “внутрішньої”, за якої людина перебуває в так званому екзистенційному вакуумі, що в екзистенціалізмі прирівнюється до фізичної смерті: *“Можна померти, залишившись живим!... Хіба ти не помер для іншої людини, коли перестав жити в її серці?.. Коли ти для тої “іншої” залишився байдужим, холодним, як крига? Така смерть страшна... Ти сам ходиш, як живий мертвець... Поміж живих мерців...”* [21, с. 21].

Відчуття персонажем своєї вини, туги, внутрішнього неспокою окреслює в його свідомості проблематичність його екзистенції. Усвідомлення цієї проблематичності спонукає Данила досягнути своє Я, адже “коли людина усвідомлює, що спосіб її існування, тобто екзистенція, є по суті проблематичністю, ...тільки тоді вона призводить до єдності в своїй природі великої кількості розрізаних поведінкових установок і реалізується як Я” [1, с. 161].

Данило відчуває тугу за теплом рідного дому, до якого вже немає вороття, тому що він уже зробив свій вибір: *“Все залишається... Хата, садиба... дерева в саду залишаються... Поріг в хаті і мурована прадавня піч... Все залишається, тільки люди йдуть своїми дорогами в житті”* [21, с. 16].

У новелі І. Чендея хронотоп дороги не лише рухає дію, але й асоціюється з долею персонажа, а також, за словами М. Жулинського, “із символом пам’яті, з ідеєю повернення до основ хліботворчого й добродісного життя” [9, с. 46]. Дослідник В. Топоров наголошує на двох різновидах міфологеми дороги: “1) шлях до сакрального центру [...], що доходить до поєднання себе з цим сакральним центром, який означає повноту благодаті, причетності, освяченості і 2) шлях до чужої і страшної периферії, яка заважає поєднанню з сакральним центром або ж зменшує сакральність цього центру; цей шлях веде від затишного, захищеного, надійно-

го “малого” центру – своєї домівки [...] до царства невизначеності, негарантованості, небезпеки, яка дедалі зростає” [16, с. 262]. У новелі “Син” персонаж повертається до рідної домівки як до сакрального центру, де й відбувається усвідомлення героєм сенсу свого буття.

Якщо в українській новелістиці кінця XIX – початку XX століття людина самотня, бо не відчуває духовного зв’язку зі своїми дітьми, то в осмисленні цієї проблеми І. Чендеєм помітний виразний моралізм шістдесятників. Виразного звучання набуває категорія сумління, совісті, морального вибору, перед якими опиняється Данило. Син не втратив духовного зв’язку з батьком, зі своїм родом. Символом родової пам’яті в творі виступає образ мосту, який бачить Данило, їдучи з батьківської хати: *“Під колесами задудонів міст. Данило відчинив вікно. Витягнутий на високих опорах, ажурний, весь в повітрі, міст прикрашав гірську ущелину сміливістю і мудрістю людської думки, був наче піснею людським рукам, що його тут звели”* [21, с. 31].

Взаємини батьків і дітей осмислює І. Чендей у оповіданні “Криниця діда Василя”. Самотність діда стає ключовим модусом його буття: *“Не любить живе на землі самотини!.. То тільки чоловік, сарака, притерпиться, звикне...”* [22, с. 265]. Однак його прагнення зберегти свою криницю надає йому внутрішньої життєвої снаги.

І. Чендей порушує важливу екзистенційну проблему часу. Категорія часу у філософії екзистенціалізму визначає буття людини. М. Гайдегер вважає, що сенсу людському існуванню надає його кінцевість: “буття стає видимим у своєму “часовому” характері” [18]. Символами скороминучості людського буття в новелі є антитектичні образи колиски та надібка, в якому омивають покійника.

Філософську проблему кінцевості людського існування у часопросторовому потоці буття осмислювали письменники кінця XIX — початку XX століть. Плинність часу здебільшого відображають символічні деталі. Черемшина в новелі “Бабин хід” малює портрет старої на фоні неспокоїної природи, яка наче грається з нею, хоче назавжди стерти її слід: *“Ледь-ледь вітер повіє, ледь-ледь вода камінці пошурчує, то й слід загине по бабі та й по бабинім ході”* [24, с. 62]. І. Синюк в образку “Баба” підкреслює тимчасовість перебування людини на землі через образ каменю – символу вічності буття, що нависає над бабою, та бистрого Черемошу, що символізує плинність часу: *“Під стрімким облязом сидить баба. На камені сидить, а над нею висить плита, як півцеркви завелика. Два, три кроки перед її ногами шумить понід стрімкий, скалистий беріг бистрий Черемош”* [14, с. 132]. У новелі В. Стефаніка “Діти” такою місткою деталлю виступає образ лелек, що символізує невпинність природного колообігу: птахи повернуться, а далі знову відлетять, і так буде завжди. Але не завжди це бачитиме герой новели: *“хто би мені, добрий, сказав, чи я ще з бабов дочкаю, аби їх назад відіти, як повернуться?”* [194, с. 90].

У оповіданні Чендея таку функцію мали б виконувати образи старого горіха, криниці, які ста-

рий беріг для своїх нащадків. Та після смерті діда сини продали його дім, горіха зрубали, криниця всохла. І. Чендей відтворює абсурдність людського буття, де навіть речі, що уособлюють категорію вічності, знищено. М. Жулинський справедливо зауважує, що людина Чендея “пориває внутрішні зв’язки зі своєю родовою пам’яттю” [9, с. 45]. На наш погляд, поряд із проблемою родової пам’яті автор порушує в творі проблему національної ідентичності українця.

М. Жулинський називає такі образи-концепти в творах Івана Чендея, як Верховина, Дім, Обійстя, Колиска, Гори, кожен із яких “є своєрідним енергетичним патерном, універсальною субстанцією, що єднає світ реальний і світ духовний, сполучає матерію і свідомість” [8, с. 13]. Якщо в новелі “Син” таким ідейно-духовним центром виступає Дім, то в “Криниці діда Василя” – колиска, образ якої символізує нове життя, продовження роду. У Чендея цей образ стає символом єдиної української

нації: “І в нашому селі була така... На Сумщині... – промовила, дивлячись на колиску в дідовій хаті невістка Ірина, – “Якщо така, то й прапрадід наш один... Усі ми одні!” [22, с. 269].

Отже, традиції української новелістики кінця XIX – початку XX століть у “малій” прозі І. Чендея простежуються як на поетикальному, так і на ідейно-тематичному рівнях. Осмислення автором проблем буття людини в межах екзистенційних орієнтацій української літератури кінця XIX – початку XX століть виявлено шляхом аналізу модусів страждання, смерті, надії, життєвого вибору, пам’яті, відповідальності, що означає розуміння Чендеєм сенсу людського життя.

Дослідження традицій української новелістики кінця XIX – початку XX століть у “малій” прозі Чендея, зокрема екзистенційної проблематики, доповнює уявлення про ідейно-естетичні координати творчості письменника, накреслює подальші шляхи дослідження його новелістики.

Література

1. Аббаньяно Н. Структура екзистенції. Введение в екзистенциализм. Позитивный екзистенциализм / Николо Аббаньяно [пер. с ит., коммент. и именной указатель А. Л. Зорин]. – СПб. : Алетей, 1998. – 506 с.
2. Балла Е. Психологізм та ліризм: прийоми кореляції (на прикладі новели Івана Чендея “Син”) / Евеліна Балла // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Вип. 11: Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті [матеріали Всеукраїнської наукової конференції]. – Ужгород : Видавництво УжНУ “Говерла”, 2007. – С. 26–30.
3. Больнов О.Ф. Философия экзистенциализма : философия существования / Отто Фридрих Больнов / научн. редакторы : д.ф.н., проф. А. С. Колесников, д.ф.н., проф. В. П. Сальников. – СПб. : Лань, 1999. – 224 с.
4. Вишневський І.П. Закарпатські новелісти / І.П. Вишневський. – Львів : Видавництво Львівського університету, 1960. – 116 с.
5. Вишневський І. Традиції та сучасність / І. Вишневський. – Львів : Книжково-журнальне видавництво “Львів”, 1963. – 234 с.
6. Ємець-Доброносорова Ю. Феномен відлуння. Інтерпретативні нотатки на берегах / Юлія Ємець-Доброносорова // Відлуння самотності : Кнут Гамсун та контекст українського модернізму / упор. Ю.Ємець-Доброносорова. – К. : Факт, 2003. – С. 13–22. – (Літ. проект «Текст + контекст». Знакові літ. доробки та навколо них).
7. Жулинський М. Духовна свіча Івана Чендея. Штрихи до портрета 80-річного письменника / Микола Жулинський // Літературна Україна. — 23 травня. – С. 4.
8. Жулинський М. Іван Чендей : художнє формування національного образу світу / Микола Жулинський // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Вип. 11 : Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті [матеріали Всеукраїнської наукової конференції]. - Ужгород : Видавництво УжНУ “Говерла”, 2007. – С. 11–13.
9. Жулинський М. Історія його краю – в його творах (Штрихи до портрета Івана Чендея) / Микола Жулинський. – Українська мова і література в школі. – 1982. – № 4. – С. 43–47.
10. Зарубин А.Г. Философия экзистенциализма (проблема времени) / А.Г. Зарубин.– Режим доступу : http://www.c.msu.ru/RREPORTS/zarubin_philos_ezisten.htm
11. Лінтур П.В. Іван Чендей — новеліст (До питання творчої еволюції письменника) / П.В. Лінтур // Розвиток української радянської новели : тези доповідей до міжвузівської наукової конференції (травень, 1966). – Ужгород, 1966. – С. 74–77.
12. Поп В.С. Розвиток новели на Закарпатті після Великої Вітчизняної війни / В.С. Поп // Розвиток української радянської новели : тези доповідей до міжвузівської наукової конференції (травень, 1966). – Ужгород, 1966. – С. 67–74.
13. Сивокінь Г. Іван Чендей в історії української літератури XX ст. До 80-річчя від дня народження письменника / Григорій Сивокінь // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 57–58.
14. Синюк І. Баба / Іван Синюк // Письменники Буковини початку XX століття / упор., підгот. текстів, довідки про письменників, прим. і поясн. слів О. С. Романця та Ф. П. Погребенника; вступ. стаття канд. філол. наук А.П.Коржупової. – К. : Художня література, 1958. – С. 132–134. – (Серія : “Держлітвидав України”).
15. Стефанік В. Вибране / Василь Стефанік / упоряд., підгот. текстів, приміт. і словник В.М. Лесина

- та Ф.П. Погребенника; авт. вступ. статті В. М. Лесин. – Ужгород : Карпати, 1979. – 392 с. [портр., іл]. – (Серія : Б-ка “Карпати”).
16. Топоров В. Н. Пространство и текст / В.Н. Топоров // Текст : семантика и структура / отв. ред. канд. филол. наук Т.В. Цивьян. – М. : Наука, 1983. – С. 227-284. – (У надзаг. : Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистики).
  17. Франко І. З остатніх десятиліть ХІХ в. / Іван Франко // Франко І. Збір. тв. : у 50 т. – К. : Наукова думка, 1984. – Т. 41 : літературно-критичні праці (1895 – 1897) [ред. кол. : І.І. Басс та ін., ред. тому Д. В. Затонський, упор. та комен. В. І. Шевчука]. – 1984. – С. 471–529.
  18. Хайдеггер М. Бытие и время / Мартин Хайдеггер. – Режим доступу : www.koob.ru.
  19. Хамітов Н. В. Самотність як феномен людського буття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук : спец. 09.00.04 “Філософська антропологія, філософія культури” / Хамітов Назіп Віленович. – К., 1998. – 34 с.
  20. Хорошков М. М. Художній світ Івана Чендея : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.10.01.01 – українська література / Хорошков Микола Миколайович. – К., 2007. – 21 с.
  21. Чендей І.М. Вибране : в 2 т. / Іван Чендей. – Ужгород : Карпати, 2003. – Т. 2. : Оповідання, роман. – 518 с.
  22. Чендей І. Кринична вода : повість, оповідання / Іван Чендей. – Ужгород : Карпати, 1980. – 288 с.
  23. Чепурна О. Екзистенційний аналіз як методологічна проблема / Олена Чепурна // Наукові записки : Серія : Філологічні науки : збірник наукових праць / ред. кол. Клочек Г., Кучинський Б., Лучик В. та ін. – Вип. 85. – С. 419–426.
  24. Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / Марко Черемшина / вступ. стаття, упоряд. й приміт. О.В. Мишанича; ред. тому В.М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1987. – 448 с.
  25. Яцків М. Муза на чорному коні : Оповідання і новели. Повісті. Спогади. Статті / Михайло Яцків / упор., автор перед. та прим. М. М. Льницький. – К. : Дніпро, 1989. – 848 с.

Татьяна Лях

**ТРАДИЦИИ УКРАИНСКОЙ НОВЕЛЛИСТИКИ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВЕКОВ
В «МАЛОЙ» ПРОЗЕ И. ЧЕНДЕЯ**

Аннотация. В статье исследуются традиции украинской новеллистики конца XIX — начала XX веков в «малой» прозе И. Чендея. Особенности «малой» прозы автора проанализировано в рамках экзистенциальных ориентаций украинской литературы конца XIX — начала XX веков путем анализа экзистенциальных модусов надежды, жизненного выбора, памяти, ответственности.

Ключевые слова: новелла, образ, символ, хронотоп, экзистенциализм, бытие.

Tetyana Lyakh

**THE TRADITIONS OF THE UKRAINIAN NOVELLAS OF THE END OF THE XIX-TH – BEGINNING
OF THE XX-TH CENTURY IN SMALL PROSE OF I. CHENDEY**

Summary. The traditions of the Ukrainian novellas of the end of the XIX-th – beginning of the XX-th century in small prose of I. Chendey are analyzed in the article. The peculiarities of small prose of I. Chendey are analysed in the sphere of the existential orientations of the Ukrainian literature at the turn of the nineteenth and twentieth centuries and are investigated with the help of existential problems of hope, choice, recollection, carefulness.

Key words: tradition, short story, image, symbol, chronotopos, existentialism, existence.

Лях Тетяна Олегівна – старший лаборант кафедри української літератури УжНУ.